

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-63>

**GENRE CODIFICATION
OF THE MODERN UKRAINIAN NOVEL IN VERSE**

**ЖАНРОВА КОДИФІКАЦІЯ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО РОМАНУ У ВІРШАХ**

Biliatska V. P.

*Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Philology and Language
Communication Department
Dnipro University of Technology
Dnipro, Ukraine*

Біляцька В. П.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри філології
та мовної комунікації
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна*

Ієрархічна кодифікація сучасного українського роману у віршах є образним відтворенням життя і вирізняється глибиною проникнення в дійсність, масштабністю порушених проблем і зображених подій. Жанрові закономірності, розкриття внутрішнього світу образів, знакових історичних постатей романів у віршах останнім часом не позбавлені уваги вітчизняних науковців (Ніна Бернадська, Валентина Біляцька, Микола Васьків, Іван Дзюба, Євгенія Генова, Михайло Слабошпицький, Ольга Федько), проте аспекти жанрової модифікації, його поетикальної специфіки не охоплено всебічно.

Кожна епоха вносить новації в зміст та форму жанру, але його специфіка при цьому не нівелюється. Українські поети культивують романи у віршах, створюючи найрізноманітніші зразки його жанрових різновидів – історичний («Маруся Богуславка», «Іван Сірко», «Мотрині ночі», «Іван Богун»), автобіографічний («Московський час», «Донецька прелюдія»), гротескний («Парад химер в Кіровограді»), сатиричний («Грім»), химерний («Мамай»), роман-сповідь («Сповідь Мазепи», «Берестечко»), роман-пісня («Мама-Марія»), філософський («Берест»), віртуальний («Сарматка»), роман-медитація у віршах («Паломник»), історико-філософсько-фантастичний роман-есе («Дивограй»), ліричний роман у віршах («Приречені на любов»), лірично-музичний роман у віршах («Браїлівська рапсодія») тощо.

Роман у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. став явищем літературного процесу – це *синтетичний, комбінований жанр*, що має свою матрицю, певне «сміслові наповнення, узагальнені властивості»

[3, с. 364], актуальність якого мотивується унікальною здатністю реагувати на зміни «в ментальному та реальному просторі людини» [2, с. 72]. Зберігаючи певну сукупність жанрових структур, вільно відноситься до конкретного змісту, одні елементи залишає без змін, інші «генералізує».

Матриця жанру, на переконання М.Ткачука, фіксує певну проблемно-тематичну ознаку твору, проте не вичерпується нею й налаштовує читача на конкретні жанрові очікування. Не можна погодитися з аргументами новокритиків, які трактували літературний твір як явище автономне й незалежне від традиції, біографії, ідеології та редукувати твір до причин його появи, оцінювати за тими чи іншими функціями. «Увага літературознавця повинна зосереджуватися тільки на конкретному поетичному тексті, себто на його тканині (teksture), поетикальних прийомах, синтаксичній та семантичній будові» [5, с. 37]. Не варто применшувати важливість історії, творчих інтенцій письменника в написанні твору, досягти адекватного трактування поетичного тексту можна лише шляхом «щільного читання» (І. Фізер),

Роман у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. належить до комбінованого ліро-епічного жанру, в якому поєднано багатоплановість, об'єктивну епічність наративу з ліричною суб'єктивністю автора та інші домінуючі структурно-сміслові ознаки, а саме :

- родова контамінація та перманентні модифікаційні зміни (у жанровому й естетико-філософському аспектах), зумовлені потребами епохи, ідейно-стильовими пошуками;

- синтетична родово-жанрова природа (поєднання епічних (події, сюжети, характери), ліричних (авторські переживання, ліричні відступи, ліричний герой) компонентів і драматичних (наскрізна напружена дія та діалоги) фрагментів);

- композиційно сучасні романи у віршах складаються з двох і більше взаємопов'язаних сюжетних ліній, як правило, концептуально-історичної й історично-художньої (головного героя на тлі визначних подій і України);

- поєднання хронікальної й концентричної форм сюжету, що уможливило відтворення великого часового проміжку (мінімум століття, з перевагою соціально-історичного хронотопу над психологічним);

- сюжет вирізняється розробленістю, розлогим відтворенням значної кількості подій, інколи повторюваних у нових варіаціях;

- наявність історіософської основи, історичні факти (або такі, що видаються за історичні) є матеріалом для творення сюжету,

напруженої психологічної драми як форми осмислення історичного розвитку нації, як аналогії між подіями минулого й сучасністю;

- наявність чіткої, розлогої історичної концепції автора і значна кількість історичних прототипів з інформацією про факти їхньої біографії та внутрішній світ;

- органічне співіснування національного й універсального аспектів, наявність функціонально значимих загальнолюдських домінант (архетипів, міфологем, образів та культових визначних місць ін.);

- діалектичне співвідношення конкретного й загального, що отримує національно-історичну і предметно-побутову розробку в літературі, спектр національного поневолення й нівелювання національної самосвідомості;

- образ автора розширює межі твору й допомагає реципієнту вникнути в події, постає як мемуарна особа, з реальним «обличчям» (у певні моменти є розповідачем), інколи його «голос» поєднується з головним персонажем;

- у сюжеті й розкритті характерів велику роль відведено ліричним відступам (найвідчутніші в пролозі, епілозі, «лініях» любовного трикутника);

- романи у віршах поділено на частини й розділи (часто з назвами), які розширюють контекст, несуть інформацію, інтерпретаційні моделі;

- широта інтерпретаційного діапазону, що визначається різнобічними запитамі епохи (художніх творів, біблійних легенд та образів) яка їх сприймає;

- вплив фольклорної традиції: звернення до епічної поезії та фольклорної стилізації, образів, сюжетів, тропіки, ритміки з виразними ознаками народної пісні;

- відсутність розлогих портретних, інтер'єрних, пейзажних описів (наявні апелюють до уваги читача, часто мають метафоричний характер);

- підвищена емоційність, образність стилю, перевага думок і почуттів над дією;

- емоційно-експресивне увиразнення нарації – застосування стилістичних фігур (алюзій, ремінісценцій, антитези, ретардації), риторичних (три крапки, тире, знаків запитання й оклику, курсивного друку);

- характерна метрична організація творів: монометрична (єдина віршована форма, переважно 4-стопний ямб, 5-стопний ямб) і варювання ритмів і строф у вживанні одного віршового розміру, поліметрія

(багато віршових розмірів) та макрополіметрія (зміна віршового розміру мотивується зміною настрою, певною подією) [1, с. 27–29].

У романах у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. епічні, драматичні й ліричні елементи поєднуються в певних співвідношеннях, складаючи цілісну структуру, у якій більшою чи меншою мірою переважає той чи інший елемент. Зрозуміти поетичний твір без осмислення його варіантного наміру (психологічного, етичного, ідеологічного, педагогічного) неможливо. Останнє залежить від особливостей художнього обдарування письменника, від того, який життєвий матеріал відтворює митець, які ставить перед собою творчі завдання. Ефективне розуміння поетичного тексту здійснюється тільки в розумінні (mind) читача – прогресивного, ідеологічно неупередженого до тих текстів, які за своєю спрямованістю є гуманними та емансипаційними, у них він може бути «самим собою», бо тільки так «зможе розкривати в цих текстах увесь закодований негатив та виявляти жах людської історії» [5, с. 65].

Визначення жанру, за науковим твердженням П. Хернаді, залежить від перспективи класифікатора, адже жанр – це узагальнення, яке походить від нашого сприйняття схожості серед різних текстів. Тексти є внутрішньо унікальними, пропущеними через категоріальну жанрову сітку. Кожен письменник / читач має усвідомлювати, що знаходиться в ситуації «за межами жанру», і лише від нього залежить жанрова визначеність прочитаного / створеного тексту [6].

Література:

1. Біляцька В. П. Український роман у віршах постколоніальної доби. Дніпро: Середняк Т. К., 2017. 398 с.
2. Бовсунівська Т. В. Когнітивна жанрологія та поезика: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2010. 180 с.
3. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с. (Енциклопедія ерудита).
4. Наративні моделі українського письменства: структура романів Івана Франка: монографія. Тернопіль: Медобори, 2007. 464 с.
5. Фізер І. М. Нова критика (New Criticism). *Американське літературознавство: Істор.-критич. нарис*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 36–40.
6. Hernadi Paul. The Aims of Discourse Revisited: Reading and Writing beyond Genre. *ADE Bulletin*. Winter 1987. 27–29. <http://www.mla.org/ade/bulletin/n088/088027.htm>.